

שבת קודש

ל

ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחר:
(א, ה)

חינו. ותכלית ירידות אלו הם לצורך עליה, שעל ידם יתעורר האדם לעלות מירידתו, ועל ידי זה יעלה למדרגה יותר גבוהה ממה שהיה קודם ירידתו. ואילו לא עבר על האדם ירידה, לא היה מרגיש הצורך לעלות ממדרגתו למדרגה יותר גבוהה. ונמצא שהירידה היא קריאה של חיבה אליו מאביו שבשמים שנתקרב אליו עוד.

ויהודי המבין ענין זה, לא די שאינו מתייאש כתוצאה מירידתו אלא

אדרבה מתעורר על ידי זה באהבה רבה לקראת הקריאה של חיבה, ומנצל את ההזדמנות לעלות ולהתקרב אל אביו שבשמים עוד יותר ממה שהיה קודם ירידתו, וממילא נשלמת תכלית ירידתו. אבל הכסיל שאינו מבין ענין זה, בראותו שנפל וירד ממדרגתו ועבר עבירה וכדומה, הרי הוא מתייאש לגמרי מעבודתו ית', ונמצא יורד מטה מטה ר"ל. והיינו כוונת הכתוב כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה.

ויראה שלהורות ענין זה, נתן לנו השי"ת את השבת. שבכל שבוע ושבוע בשבת קודש מעלה אותנו השי"ת למדרגה גבוהה להרגיש קירבת אלקים, ונותן לנו נשמה יתירה. ובצאת השבת הוא נוטל מאתנו מדרגות אלו, ואנו מרגישים ירידה גדולה ברוחניות. וכל זה כדי לעורר אותנו שבמשך ימות החול נשתדל להתקרב ולעלות להשיג הקרבת אלקים שזכינו לה בשבת הקודמת. ונמצא שכל הירידה של מוצאי שבת היא לצורך עליה, שנתעורר על ידה, ועל ידי זה נזכה לעלות

למדרגה יותר גבוהה ממה שהיינו בשבוע שעבר. והיינו מה שאמרו חז"ל (תענית כז, ב) לפרש הכתוב (שמות לא, יז) 'וביום השביעי שבת וינפש' - כיון ששבת ווי אבדה נפש. פירוש, שכל

כתב רש"י: לפי סדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון, כמו שכתוב בשאר הימים שני, שלישי, רביעי. למה כתב אחד, לפי שהיה הקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני, עכ"ל. וקשה לפי דבריו, שהרי בזמן הזה כותבים אנו בכל השטרות הנכתבים ביום ראשון 'באחד בשבת', ולפי דברי רש"י היינו צריכים לכתוב 'בראשון בשבת' שהרי לא שייך עוד הטעם שהיה בתחילת הבריאה.

בפרשת חטא עץ הדעת יש להבין, למה באמת לא רצה השי"ת

שיאכלו האדם ואשתו מעץ הדעת טוב ורע. לכאורה היה מסתבר שאדרבה, יש תועלת גדולה בידיעת האדם בין טוב לרע. עוד יש להבין מה שאמרו חז"ל (ראה תורת משה בראשית ב, ט"א) שאם היו ממתנינים אדם וחיה עוד יום אחד עד שבת קודש היה ניתר להם אכילת עץ הדעת, למה באמת לא נאסר אכילת עץ הדעת אלא רק עד שבת קודש.

בשבוע שעבר חגגנו את חג שמיני עצרת, וענין חג זה מבואר בדברי חז"ל והובא ברש"י (במדבר כט, לו): כבנים הנפטרים מאביהם והוא

אומר להם קשה עלי פרידתכם, עכבו עוד יום אחד. ונתקשו בזה המפרשים, מה תועיל עכבת עוד יום אחד, הלא אדרבה, על ידי זה תקשה עוד יותר הפרידה מאחר שיתקרבו עוד יותר ביום אחד זה.

ואפשר לומר על פי מה שכתוב בספרים הקדושים (ראה בת עין וארא ד"ה וידבר אלהים) לפרש הפסוק (משלי כד, טז) 'כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה'. שכל אחד ואחד מישראל ואפילו צדיק, צריך לעבור ירידות תמידיות ברוחניות משך כל ימי

ל
ל
ל

1

6

11

16

21

26

31

36

16

21

26

31

36

1

1 - 'בשני יצריך'. כי לא די שאוהב את הוי"ה - העליות שלו הבאות מצד יצרו הטוב, אלא גם אוהב את אלהי"ך - הירידות שלו הבאות מצד יצרו הרע, כי הכל בא מהוי"ה אחד הקורא אליו בקריאה של חיבה שיעלה ויתקרב אליו יותר ויותר.

20
21

והיינו מאמר הכתוב ויהי ערב ויהי בקר עם אחד, שאם מבין האדם שכל תכלית הוי"ה ערב' דהיינו הירידה, הוא ויהי בקר' דהיינו העליה, אז הוא יום אחד, אבל אם חסירה לו הכרה זו אזי

חסר לו באמונת הוי"ה אלהיניו הוי"ה אחד, ואין יומו יום אחד. ועל כן לעולם נקרא יום שאחר השבת, שהוא בהכרח יום של ירידה - יום אחד, כי רק על ידי הרגשת הירידה בחינת ויהי ערב' וההכרה שבאה אליו הירידה מאביו שבשמים לצורך עלייתו בבחינת ויהי בקר' זוכים ליום אחד.

2 וּלְפִי זֶה יֵשׁ לֹמֵר שְׂאֲחֵר עֲלֵיהָ תְּמִידִית מִימֵי אֱלֹהִים לִימֵי סְלִיחוֹת, וְאַחֵר כֵּן לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּמִרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְעִשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה וְאַחֵר כֵּן לְיוֹם הַכִּיפּוּרִים, וּמִכֵּאן לִישִׁיבַת סוּכָה וְנִטְיִילַת לֹלֶבֶת, הֲרִי אִם יִפְסַק פְּתָאוֹס, וְיִרְדּוּ יִשְׂרָאֵל מֵאֲגָרָא רְמָא לְחֻזּוֹר מִיַּד לִימּוֹת הַחֹל, יֵשׁ לְדַאֲוֵג שִׁישְׁכַח מֵהֶם עֲנִין הִירִידָה שֶׁהוּא לְצוּרֶךְ עֲלֵיהָ, וְיִפְרְדּוּ חַ"ו מֵהַשִּׁי"ת כִּי לֹא יוֹכֵל

3 לְסַבּוֹל הִירִידָה. עַל כֵּן אֹמֵר לָנוּ אֲבִינוּ שְׁבַשְׂמִים, קֶשֶׁה עֲלֵינוּ - רֵאשֵׁי תִיבּוֹת יְרִידָה לְצוּרֶךְ עֲלֵיהָ - פְּרִידַתְכֶם, וְעַל כֵּן עֲכָבוּ עִמִּי עוֹד יוֹם אֶחָד - יוֹם שֶׁל יְרִידָה, שְׂאִין בּוּ עוֹד יִשִּׁיבַת סוּכָה אוֹ נִטְיִילַת לֹלֶבֶת, אֲבָל תִּתְּבוֹנְנוּ בּוֹ שֶׁהִירִידָה בֹא לָכֶם מֵהַוִּי"ה אֱלֹהֵינוּ הַוִּי"ה אֶחָד הַקּוֹרֵא אֲלֵיכֶם בְּקִרְיָאָה שֶׁל חִיבָה שֶׁתְּעַלּוּ וְתִתְּקַרְבוּ אֵלָיו גַּם מִבִּירָא עֲמִיקְתָא שֶׁל יְמוֹת הַחֹל, וְלֹא תִפְרְדּוּ מֵאֲתוֹ חַ"ו לְהִתִּיאֵשׁ כְּשֶׁאַתֶּם מְרַגְּשִׁים יְרִידָה, וְבִהֲכֵרָה זוֹ שֶׁל וְיֵהִי עֶרֶב וְיֵהִי בִקְרֵי תּוֹכּוּ לְיוֹם אֶחָד.

4 וְהֵי רְצוֹן שֶׁעַל יְדֵי הַהֲתַעֲוֵרוֹת לְעִבּוֹד אֶת הַשִּׁי"ת בְּשִׂמְחָה בִּימֵי הִירִידָה, נִזְכָּה בְּקִרְבּוֹ לְהַיּוֹם אֶחָד שִׁיְהִי ה' אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צְדִקְנוּ

1 תכלית השבת היא הזיוי אבדה נפש' של מוצאי שבת, שעל ידי הרגשת הירידה יתעורר היהודי לעלות יותר ויותר.

2 וּלְפִי זֶה יֵשׁ לֹמֵר שְׂעֲנִין עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע' הוּא, שֶׁעַל יְדֵי אֲכִילַת פִּירוֹתָיו יִתּוֹרֵד לְהָאָדָם שְׂאֲחֵר כָּל עֲלֵיהָ תְּבֵא יְרִידָה, וְשְׂאֲחֵר כָּל מְדִרְיָגָה שֶׁל 'טוֹב' בְּהִכְרַח יִמְשָׁךְ אַחֲרֵיהָ מְדִרְיָגָה שֶׁל 'רַע'. וּמִכֵּיּוֹן שִׁדְיָעָה זוֹ בְּלִי הַבְּנֵת תְּכַלִּיחָה וְסִיכְתָּה יְכוּלָה לְגָרוֹם הַרְגֶשֶׁת 'יָאוֹשׁ וְחֹסֵר תְּקוּהָ, עַל כֵּן לֹא רְצָה הַשִּׁי"ת שִׂיאֲכַל הָאָדָם מִמֶּנּוּ עַד שִׁירְגִישׁ וְיִוֹרֵד לוֹ עֲנִין הַשֶּׁבֶת, שֶׁכָּל תְּכַלִּיחָה הִיא הִירִידָה לְצוּרֶךְ עֲלֵיהָ, וּמִמִּילָא יִבִּין עֲנִין עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע' שֶׁהוּא גַם כֵּן לְאוֹתָהּ תְּכַלִּית עֲצֻמָּה.

3 וְעַל כֵּן, אָמַר הַשִּׁי"ת לְאָדָם 'כִּי בְיוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת' (בְּרֵאשִׁית ב, יז) בְּכַפַּל לְשׁוֹן. כִּי לֹא דִי שֶׁעַל יְדֵי אֲכִילַתְךָ מִמֶּנּוּ תִהְיֶה לְךָ יְרִידָה אֶחָד [הַנִּקְרָאת מִיתָה] אֲלֵא גַם תָּמוּת - מִיתָה שְׁנִיָּה, כִּי תִתִּיאֵשׁ מִלְּעֻלוֹת, מֵאַחֵר שֶׁעֲדִיין לֹא הִשְׁגַּת אֶת הַשֶּׁבֶת לְהִבִּין תְּכַלִּית הִירִידָה. וְכִדְבָרֵינוּ כֵּן הִיָּה, שֶׁכְּשֶׁאֲכָלוּ אָדָם וְחֹוָה מִמֶּנּוּ קוֹדֵם הַשֶּׁבֶת הִרְגִישׁוּ יְרִידָה עַל יְדֵי וְלֹא הִבִּינוּ

3 תְּכַלִּיחָהּ, וְעַל כֵּן חָשׂוּ אֶת עֲצֻמַּם עֲרוּמִים וּמִיּוֹאשִׁים עַד שֶׁאָמַר לָהֶם הַשִּׁי"ת 'מִי הַגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אֲתָה' (בְּרֵאשִׁית ג, יא), הֲלֹא כָּל תְּכַלִּית הִירִידָה הִיא לְהִתְעוֹרֵר וְלְעֻלוֹת עַל יְדֵי, וְלֹא לְהִרְגִישׁ עִירוֹם וְחֹסֵר תְּקוּהָ.

36 וְנִרְאָה שְׂעֲנִין זֶה נִכְלָל בְּהִכְרַח אֲמוֹנַתְנוּ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם שֶׁשֶׁמַּע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, שֶׁשֶׁם הַוִּי"ה הוּא מִדַּת חֲסֵדוֹ יֵת' - מוֹרָה עַל עֲלִיּוֹתֵינוּ, וְאֱלֹהֵינוּ הוּא מִדַּת הַדִּין - מוֹרָה עַל יְרִידוֹתֵינוּ. וְאַנּוּ מְכַרְיִזִים שְׂאֲנוּ מֵאֲמִינִים בְּאֲמוֹנָה שְׁלִימָה, שְׂכִין הַעֲלִיּוֹת שְׂלָנוּ וּבִין הִירִידוֹת שְׂלָנוּ בְּאִים מֵהַוִּי"ה אֶחָד, שֶׁכָּל הִירִידוֹת בָּאוֹת אֶף הֵן מִחֲסֵדוֹ יֵת' וְהֵן קִרְיָאָה שֶׁל חִיבָה שֶׁנִּתְעוֹרֵר עַל יָדָם לְעֻלוֹת וְלְהִתְקַרֵּב אֵלָיו יוֹתֵר וְיוֹתֵר. וּמִמִּילָא בֹא הָאָדָם עַל יְדֵי הַכֵּרָה זוֹ לְיֹאֲהֵב אֶת הַוִּי"ה אֱלֹהֵי"ךְ בְּכָל לְבַבְךָ

46

(2)

מדבקות הנ"ל, וגם בחינה זו מנחת בארון. וזהו
 'אשר עשה משה לעיני כל ישראל' (דברים לז יג),
 ופרש רש"י (סג) ששבר את הלוחות וה' הסכים
 לדעתו ואמר (שמות לז ב) 'אשר שברת' יישר כתך
 ששברת. מרמז גם כן על זה האפן, פרוש,
 וימשה הוא בחינת דעת מקללות ישראל כידוע,
 ושבר את בחינת ל"ב המרמז בצדוף סיום התורה
 והתחלתה. ולבחינה זו היתה רצון הבורא ברוך
 הוא בבריאת העולם.

3
 7
 18

ביאור הסני מיני אור ופירוש עירוף סוף התורה
 לתחילתה

בראשית ברא וגו' והארץ היתה תהו ובהו
 וגו' ויאמר אלהים יהי אור ויהי
 אור וגו' (ב-א-ב). ויש לפרש על דרך מוסר והלמד
 לעבודת ה' השני מיני אור הנ"ל, וגם לפרש הצדוף
 של ואסיים התורה והתחלתה שהם אותיות ל"ב.

אי אפשר להיות תמיד בראה גדולה ועל ידי כך
 בא להכניע

הנה עקר בריאת העולם היתה ויבשבייל ישראל
 ובשבייל היראה שנקראים ראשית, הינו
 ישראל יהיו דבקים לה' תמיד בראה גדולה, הינו

על ידי התבוננותם בגדלתו ותכדף ויפחד וירא
 מפניו ותכדף, וזהו בחינה גדולה ויקרה. אמנם
 ויזהחיות רצוא ושוב, שאי אפשר לאדם לעמד
 תמיד באותה בחינה, ולפעמים נופל מזאת
 הבחינה מדבקותו הנ"ל, ונחשף האור הקדושה
 בלבו שאינו יכול להיות דבוק כל כך במחשבתו
 ולבו ביראת ה', ובצבור זאת נשבר לבו בקרבו
 על העדר האור שהוא מלבו ונכנע ונשפל מאד
 מאד מפני פחד ה' ומתדר גאונו.

מטה שיבר את בחינת לב ולזה הסכים הקב"ה

וזהו בחינת שבירי לוחות, הינו שלבו נשבר
 בקרבו מגדל הבושה לפני ה' על שנתרחק

הכניעת הלב על העדר הדבקות מביאה אור גדול

וזהו בראשית ברא אלהים את השמים ואת
 הארץ, מרמז לשני בחינות הנ"ל, הינו
 השמים מרמז לבחינה א', והארץ מרמז לבחינה
 ב' שהוא בבחינת ארציות. וגמר אמר והארץ
 היתה תהו ובהו, הינו שהיה משתומם על הבהו
 שבו, פרוש שנשבר לבו בקרבו על בחינת הבהו,
 הינו על העדר האור הדבקות הנ"ל, אז ויאמר
 אלהים יהי אור ויהי אור, הינו שנעשה מזה

הבחינה גם כן אור גדול, ויהי ערב ויהי בקר
 יום אחד (סג פסוק ט), פרוש ששני הבחינות ערב
 ובקרי נתחברו להיות אחד בקדושה גדולה על ידי
 הכניעת לבו וגדל ענוה, וזהו מרמז בתכת ענוה
 גימטריא יו"ם ליל"ה, שעל ידי ענוה נעשה מן
 ערב בקר, ונכלל שמאלא בימינא, ונעשה יום
 אחד. יהי רצון שנזכה לזה, אמן. כן יהי רצון:

א.מ.ז. ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים את המאור
 הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה
 ואת הכוכבים.

איתא ברש"י, והוא מדברי הגמרא במסכת חולין (ס, ב), "ר'
 שמעון בן פזי רמי, כתיב ויעש אלקים את שני המאורות
 הגדולים, וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן וכו'".
 אלא שוים נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי
 אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. עיין אבן עזרא
 שכתב כי הדרש אינו מוכרח, כי מאמר "שני המאורות הגדולים"
 אינו מכריח אותנו לפרש שהיו שניהם שוים בגדולה, אבל
 שניהם נקראו גדולים בערך נגד שאר הכוכבים, ומי מכריחנו
 לומר שהיו שניהם שוים.

ואמר הגאון ז"ל, כי הדרש מוכרח. כי כבר קיבלו חז"ל על
 תיבת "שני" שהיו שניהם שוים. למבואר במסכת יומא (סב, א)
 דשני שעירי יום הכפורים, שכתוב בהם ג' פעמים "שני", צריכים
 להיות שוים בג' דברים. כאמרם ז"ל (שם ב) "חד למראה וחד
 לקומה וחד לדמים". לפי זה יש לומר גם כאן, דר' שמעון בן פזי
 הוכיח מלשון שאמר "ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים",

4

ע"כ

3

כח נברא אלקים

עריכת

בזו, ויניח את האדם וגו' ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה.

כי "שני" מלמד שהיו שניהם שוים. אם-כן איך אמר אחר-כך "את המאור הגדול ואת המאור הקטן". אלא על-כרחך צריך לומר שנבראו שניהם שוים, רק בשביל שאמרה הלבנה "אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד", אמר לה "לכי ומעטי את עצמך.

ובתרגום והות באדם לרוח ממללא. ויש להבין הרי עוד לא נברא בעולם שום מדבר ולמה נברא עם כח הדיבור, עם מג ידבר.

וליקוטי הגר"א שבסי אמונה והשגחה, ליקוטים בסוף דבר אליהו על איוב, וכן ב"שארית יוסף" עה"ש"ס, לר"י פיאנטניצקי, ורשא תר"ן, בסופו. וראה עוד להלן פרשת נשא ז, עט, כיוצא ב)

= דבר אחר:

ומוכח מזה שעיקר נתינת כח הדיבור בהאדם היתה לצורך שידבר עם בוראו בתפלה, וכמו שמצינו (בה) "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח. כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה", וברש"י שיתפלל על הגשמים. הרי שמתחילת הבריאה הוצרכה תפלת האדם, ועל כן נברא עם כח הדיבור.

בעת שיצא מרנא הגר"א לגלות, ונדד על פני ארצות אירופה, התאכסן פעם אצל בעל-בית מופלג בתורה. הלה שהכיר בו כי גדול וקדוש הוא, הראה לפניו מה שכתב אביו המנוח על גליון החומש שלו, בצידו של פסוק זה, ראשי תיבות "גועשאנ"ק". את פתרונה של תיבה זו כבר דרש האיש מפי אישים רבים, אבל אין פותר אותה.

ואגב יש להעיר שכיון שעיקר התפלה היתה בתחילה על הגשם, על כן אם דילג מלהזכיר

אמנם רבנו השיבו על אתר, כי פתרון הר"ת הוא: "גדול וסמוך על שולחן אביו נקרא קטן". ופירש, שבזה ביקש ליישב מדוע הלבנה נקראת "המאור הקטן" אלא מאחר שהלבנה אינה מקבלת אורה אלא מהשמש, והלכה היא שגדול הסמוך על שולחן אביו נקרא קטן (עי' בי"מ יב, ב), הרי מכיון שסמוכה היא על שולחן השמש נקראת "המאור הקטן".

משיב הרוח ומוריד הגשם או טל ומטר בתפלה [בזמן החורף] צריך לחזור לראש התפלה, משא"כ אם דילג שתיים או שלשה תיבות אחרות באמצע תפלת שמונה עשרה אין מחזירים אותו, כי תפלת הגשם בעת הצורך היא עיקר התפלה.

(שארית יוסף עה"ש"ס, לר"י פיאנטניצקי, ורשא תר"ן, עמ' 131. וראה הר צבי עה"ת להגרצ"פ פראנק, בנוסח אחר קצת)

בילקוט מובא שהקדוש ברוך הוא השתבח בפני המלאכים על חכמתו של אדם הראשון שידע לקרוא שמות לכל הברואים, ואף לעצמו נתן את שמו "אדם" וכן להקדוש ברוך הוא.

7

וצריך להבין איזה מקום יש להשתבח בפני המלאכים על כך, הלא ידעו המלאכים היטב שהאדם הולך להיברא ושתהיה חכמתו גדולה, שהרי מצינו שקודם שנברא העולם אמר הקדוש ברוך הוא "נעשה אדם", והיינו שנתיעץ במלאכי השרת אם לברוא אדם או לא, מהם אמרו יברא ומהם אמרו אל יברא, אם כן הרי ידעו את מהות בריאתו של האדם ומה מקום יש להשתבח בפניהם אחר כך על חכמתו.

ע"כ
15/11

אולם הביאור הוא כי אף על פי שידעו המלאכים היטב את טיבו של האדם שהולך להיברא, מכל מקום חלק זה שיש בו אשר מסוגל הוא לקרוא את שמות כל הבהמות והחיות, המלאכים והקדוש ברוך הוא, חלק זה נובע מכח הבחירה שבו, ובמהות הבחירה אין למלאכים שום צל צילו של מושג.

הן אמנם ידעו הם מראש כי הולך להיברא אדם בעל בחירה, אבל במהות ותוכנו הבחירה אינם שייכים כלל, ומכיון שקריאת השמות הינה תוצאה של בחירתו של האדם, לכך עדיין יש מקום להשתבח בפני המלאכים על עצם קריאת השמות שהוא הדבר הראשון שנעשה בבחירת האדם.

4

ולזה הגלגלים החיים וקיימים לעולם, הם אינם בעלי רצון לשנות מהלכם, ולא ישנו תפקידם, כדי שלא יפול עליהם הטעויות שהם מנהיגים ברצונם ולתת כבוד אלקים להם. לכן קיון שהם מוכרחים, אין הטעויות בהם, שהלא רואים אנו שאינם ברצונם, ומשועבדים לעשות רצון קונם, שאינם בעלי בחירה לשנות הילוכם ממערב למזרח או מיום ללילה וכיוצא בזה וכמו שאמר אברהם אבינו בתחילת התבוננו

8
זכירה

בטעויות העבודה זרה [יעוין סוף אליהו זוטא]. אבל האדם הבחיר, אם היה חי לעולם, או נפל הטעויות לחס לו ענין אלקות, לכן מוכרח להיות בן תמותה למען ידע כי אך הכל נדף הוא אחריתו רמה, וידעו הכל כי ה' הוא האלקים, וחופשיות הבחירה היה על ידי עץ הדעת, והדברים ארוכים.

שם שם ארבעה מתו בעטיו של נחשי פירוש דהוא התחיל להטעות האדם ללכת אחרי

המורגשות המוחשות ולא אחרי המושכלות, כמו שכתב המורה פרק ב' מחלק א'. והנה כאשר יחיה האדם השלם ולא ימות, ולא תמסר הרכבתו כהרכבת הגלגל, אז יטעו אחרי המוחש בראותם אותו משתנה משאר המין האנושי, ויחסותו לאלקי, וידמוהו שהוא ענין אלקי. ולפי דעת המדרש, היה הטעת הנחש שהטעם שהם ענין אלקי, וכמו שאמר "הייתם לאלקים וכו'" וזה הסיבה ביאר ר' סעדיא גאון בספר האמונות. לכן אמר (זכרי א, ה): "הנביאים לעולם יחיו". וזה כוונת הגמרא "בעטיו של נחשי פירוש, עבור הטעת של נחשי, כי לולי זה היו ראויים לחיות תמיד".

ויש לפרש בזה מה שאמר דוד המלך ע"ה (מסלס נג, ז) אשרי אדם לא יחשב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה. ואפשר לפרש תיבת רמיה מלשון רמה שהוא לשון גאות. ואמר דוד המלך אשרי האדם, שלא יחשוב לו ה' עון, שאין בידו עון כלל, ובכל זאת אף שאין עון בידו כלל, אין ברוחו רמיה, שלא נתגאה ברוחו ולא רמה נפשו. והוא עיקר גדול בעבודת ה' וקיום תורה ומצות, שאף אם קיים האדם תורה ומצות בשלימות ובהידור, ידקדק למצוא על עצמו דופי כל שהוא, ועל ידי זה לא ירום רוחו בקרבו, ולא יבא לידי גאווה פסולה ח"ו.

9
זכירה

וגראתה שזו היתה עונו של קין, דלאחר שהביא מנחה לה' רם לבבו בקרבו, ודימה בדעתו שגמל בזה טובה

להקב"ה. ועל כן נאמר ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה', שחשב רלבו שהביא מנחה לה', ועשה חסד להשי"ת במנחתו. ולכן אל קין ואל מנחתו לא שעה.

משל למה הדבר דומה לאחד שמביא דורון למלך, ומדמה בדעתו שהמלך צריך אליו ולתשורתו. כי אז ממאס המלך במנחתו אשר הביא. על אחת כמה וכמה מלך מלכי המלכים הקב"ה, שנאמר בו (איזי נה, ז) אם צדקת מה תתן לו, קל וחומר שהוא ממאס במנחה כזו, שנדמה לאדם שהקב"ה צריך לו ולמנחתו. ועל כן אל קין ואל מנחתו לא שעה.

טז] ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבתן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה וגו' (ה, ג-ד). הנה פרשה זו סתומה ואין מבואר הטעם למה לא קיבל השי"ת מנחתו של קין.

ב) גם יש לדייק מה שלא נאמר אצל הבל שהביא מנחה לה', כמו שנאמר אצל קין, ורק נאמר אצלו והבל הביא גם הוא וגו'.

ג) עוד יש לדייק מה שנאמר אצל הבל הלשון והבל הביא גם הוא, ומה הוא הלשון גם הוא הנראה כמיותר.

וגראתה כביאור פרשה זו, דהנה מבואר בחובת הלבבות (ספר עמודם אלקים פ"ד) המרבה בגנותו של מידת הגאווה. והביא שם שהיה חסיד אחד שאמר

לתלמידיו, שאם לא יהיה בהם שום חטא, אז מתירא היא מחטא שהיא יותר גדול מכל העונות. אמרו לו תלמידיו מה היא העון שהיא יותר גדול מכל העונות, אמר להם היא הגאווה. ע"כ דבריו.

וגראתה מזה שהאדם שיכול לבא לידי גאווה, היכא שלא יהיו עבירות בידו כלל, עדיף לו שיהיה עבירה קלה בידו, כדי שלא יבא להיכשל במידה מגונה זו. ועל כן אמרו חז"ל (יומא כ"ז ע"ג) אין מעמידין פרנס על הציבור, אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוז דעתו עליו אומדין לו חזור.

10

(10)
פ

ועל זה אמר לו הקב"ה, למה חרה לך, למה אתה תולה חסרונוך באחרים הלא החסרון תלוי בך. ולמה נפלו פניך, למה אינך מתחזק להתגבר בעבודת ה' ונפלת לזרועות היאוש. הלא אם תיטיב דרכך שאת היינו אם תשוב בתשובה, תתנשא ותתעלה למדריגות עליונות בעבודת ה', יותר ממה שהיית עד עתה. שהרי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (נרמז ל"ד ע"ג). ואם לא תיטיב שלא תתחזק מעתה בעבודתך, ותדמה בדעתך לומר שמכיון שלא עלתה העבודה בידך, שוב לא יעלה בידך. תדע שאם תחשוב כן לפתח חטאת רובץ, לא תוכל להתגבר על יצרך, כי היצר מבקש להחטיאך ולהפיל אותך מכל המדריגות שעלית בהם עד עתה. כי ואלו

לא כן הבל שידע ודבין שאין הקב"ה צריך אליו ואל מנחתו, רק הביא מנחה לה', כי ידע כי זכות הוא לו להביא מנחה להשיי"ת. ולכן כתיב בו והבל הביא גם הוא, שבאמת נתיירא היה הבל להביא מנחה למלך מפחד ה' ומהדר גאונו. ורק לאחר שקין הביא מנחה הביא גם הוא. וכל זאת מחמת גודל הכנעתו ושפלותו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולכן שעה ה' אליו ואל מנחתו.

והנראה לבאר בזה, מה שנאמר אחרי כן בפסוק, ויחר לקין מאד ויפלו פניו ויאמר ה' אל קין למה חרה לך וגו'. דהנה יסוד גדול היא בעבודת השיי"ת, שהיעדר ההצלחה בעבודת ה', אינה אלא ממגרעת האדם עצמו, ולא מחמת חסרון אחרים. ומטבע האדם היא

תשוקתו שהיצר משתוקק להחטיאך, ואם לא תתגבר בעבודת ה', על כרחך יחטיאך.

שבתיעדר הצלחתו בעבודת ה', תולה חסרונו באחרים.

אך אם תרצה להתגבר ולהתחזק בעבודת השיי"ת, אז ואתה תמשול בו, שאין האדם יכול לומר שאין בכחו להתגבר על יצרו, ויאמר עבד שרבו מסית אותו כלום תקנה יש לו (מגינס ס' ע"ט). אלא אף שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, הקב"ה עוזרו ומסייעו שיוכל להתגבר עליו (סוכה י"ג ע"ג). והבא לטהר מסייעין לו (יומא ל"ט ע"ג). ובידו להתגבר על יצרו ולעבוד את בוראו כראוי.

ועוד מוטל על האדם לדעת, ששבע יפול צדיק וקם, כי גם לאחר חסרון הצלחתו ונפילתו בעבודת ה', לא יפול רחוק בקרבו, אלא יתגבר לקום פעם אחרי פעם, ולא יזניח את עבודתו גם לאחר שנכשל בעבודת ה'.

זקין לא עשה כן, אלא ויחר לקין מאד, שתלה חסרונו ומגרעתו בעבודת ה' באחרים. ולא זאת בלבד אלא ויפלו פניו לאחר שנכשל בעבודתו את בוראו, והקב"ה לא פנה אל מנחתו, מיד נפלה רוחו בקרבו, ויפלו פניו, שלא גבר על עצמו לחזק רוחו ולשוב לעבודת ה'.

ויראוי שנבאר הטעם אל השנוי הזה שמצאנו, שמה שנאמר לאדם החר לנח ושמה שהחר לנח נאסר קצתו לישראל. וכדי שיחבאר זה באור יפה ונשאל: מה חטא קין בהביאו מפרי האדמה מנחה לה' שלא שעה השם אליו ואל מנחתו. ואם מפני שלא הביא מבחר הצאן ואילי נביות כמו שהביא הבל, מה חטא בזה, אם נתעסק בעבודת האדמה והצליח בה והביא מפריה מנחה לשם להודות לפניו כעל כל אשר גמלוהו ה', למה לא שעה השם אליו ואל מנחתו. כי הדעת נותן שכל מקבל טובה מאחר בשתאכילהו והשקוהו, שישלם לו תודות מעין הטובה שקבל ממנו, ולא יחייב להודות לפניו שהלבישו והעשירו ושעשה עמו מה שלא עשה, אבל ראוי שתהיה תהודאה מעין קבול הטובה, ואם לא תהיה תהודאה יותר אין עליו בזה תפיסה ולא עון אשר חטא. ואם על שלא הביא מפרי העץ אלא מפרי האדמה כמו שכתבנו למעלה, לא היה ראוי לענש גדול שנכתב עליו (בראשית ד, ז): "הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ" וגו'. וכן יש לשאל: אחר ששעה השם אל הבל ואל מנחתו, למה נהרג, ואיך לא חנה מלאך ה' סביב ליראיו להציל ממות נפשו. וכן למה נאמר בשת (שם ה, ג): "ויולד בךמותו כצלמו", ולא נאמר כן בהבל ששעה השם אל מנחתו.

(11)
ס
ע
כ
ל

6

וכשנולדו קין והבל וראו את אדם אביהם טורח בעבודת האדמה וזורע חטה ושעורה וחרצן ואוכל ונזון מן הצמחים, חשב כל אחד מהם דרך לעצמו, וכונת כל אחד מהם היתה נכרת מתוך מעשיו. כי קין לקח לו אמונת לעבד את האדמה, לפי שהיה חושב שאין יתרון לאדם על הבעלי חיים, אלא בזה בהיותו יודע לעבד את האדמה להיותו נזון ממבחר הצמחים. כי אחר שראה האדם נזון מן הצמחים כשאר הבעלי חיים, חשב שרוח אחד לכל וכמות זה פן מות זה, ולזה הביא מנחה מפרי האדמה לשבח השם על היתרון שנתן לו על הצמחים. ולא הביא קרבן מן הבעלי חיים, כי לא חשב היתרון שיש לו עליהם בעבודת האדמה יתרון גדול שראוי להביא קרבן עליו. אלא שלפי שהיה לו להביא מפרי העץ שהוא מבחר הצמחים, ולא הביא אלא מפרי האדמה כלומר מן הירקות, חטא, כמו שאמרנו למעלה. אבל עקר החטא היה לפי שלא חשב היתרון שיש לאדם על הבעלי חיים לבלום, וחשב גם כן היותו אסור בהריגת הבעלי חיים אחר היותו שוה אליהם לפי דעתו, כי כמות זה פן מות זה. וחשב שעקר תקליתו היה לאכל ולשתות אחר היותו נזון מן הצמחים כבעלי חיים.

(12)

והבל היה חושב שיש לאדם יתרון על הבעלי חיים, ואבל חשב שהיתרון הזה הוא שיהיה לו ממשלה עליהם ויכבש אותם תחתיו לעשות מלאכתו, אבל לא שיהיה מתר בהריגתו, כי לא חשב שיהיה לאדם יתרון על הבעלי חיים בזה. ולזה אמר הכתוב (בראשית ד, ו): "והבל הביא גם הוא מבכורות", כלומר גם הוא על כונת קין. והיה חושב שיהיה האדם אסור בהריגת הבעלי חיים אם לא לצורך גבוה ולעשות קרבן מהן לפניו, להודות שהוא

יתברך הוא שיש לו יתרון על האדם והבהמה כי כלם יאבדו והוא יעמד, אבל האדם אין לו יתרון עליהם כי אם בהיותו רועה אותם ומנהיג המדינות וכיוצא בזה. ולזה נהרג הבל להיות זה הדעת קרוב מאד מדעת קין, ויותר מוכן לטעות בו האנשים ולהמשך אחריו.

אבל לפי שדעת הבל היה שיש לאדם יתרון על הבעלי חיים וממשלה עליהם ויכול להרג אותן לצורך גבוה, והוא קרוב אל שיכור על ידו יתרון האדם על הבעלי חיים, והכיר מעלת האדון להביא מבכורות צאנו ומחלביהן, שעה השם אל הבל ואל מנחתו להיותו קרוב אל השלמות מדעת קין, ולא שעה אל קין ולמנחתו להיותו רחוק מאד מהאמת, אחר שחשב שאין לאדם יתרון על הבעלי חיים וגם שלא הכיר מעלת האדון אחר שהביא מפרי האדמה ולא מפרי העץ כמו שאמרנו. ואמר לו השם יתברך (בראשית ד, ו-ז): "למה חרף לך ולמה נפלו פניך, הלוא אם תטיב שאת". כלומר: אמת הוא כדברך כי "עיר פרא אדם וילד"

(איוב יא, יב), ואין לו יתרון והתנשאות על הבעלי חיים בפעל בעת צאתו לאויר העולם, אבל יש לו עליהם יתרון בכח להטיב במעשיו ולהוציא מה שבכחו אל הפעל ולהכיר מעלת האדון, ואם יטיב מעשיו יהיה לו התנשאות עליהם, ויזהר: "הלוא אם תטיב שאת". ובעבור זה נכנסה קנאה בלב קין ונהרג את הבל, בהיותו נמשך אחר כונתו הראשונה שאין לאדם יתרון על הבעלי חיים. ואמר בלבו, כי אחר שהשם יתברך שעה אל הבל ואל מנחתו, נראה שהוא מתר להרג את הבעלי חיים, וחשב שאין בהריגת הבל אסור יתר מבהריגת אחד מבעלי חיים. ולפי שעדין לא היתה כונת הבל ראיה מכל וכל לא השגח להנצל מכף מעול וחומץ.

1

6

11

16

21

26

31

36

7